

**ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
З КОРЕКТНОГО ПРОСОДИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ
МОДАЛЬНИХ ЗНАЧЕНЬ В ІНШОМОВНОМУ ДИСКУРСІ**

Стаття має на меті визначення й обґрунтування принципів навчання коректного просодичного оформлення модальних значень в іншомовному дискурсі. Розглянуто та охарактеризовано основні принципи навчання майбутніх викладачів англійської мови просодичного оформлення модальних значень в усному англомовному спілкуванні (у монологічній і діалогічній формах).

Ключові слова: принципи, коректне просодичне оформлення, модальні значення, майбутні викладачі іноземних мов.

Важливою складовою демократичного суспільства, яке розбудовується в Україні, є орієнтація на гуманістичні цінності світової культури. Громадскість, політики, науковці та освітяни дедалі глибше усвідомлюють потребу в побудові єдиної Європи, зокрема, наукового й освітянського простору без кордонів [2].

Держава потребує висококваліфікованих фахівців зі знанням іноземної мови, професіоналів, здатних абсорбувати все нове і прогресивне, готових до генерації і запровадження свіжих оригінальних ідей, а також до вигідної участі у міжнародному співробітництві та формуванні нового ставлення до України в Європі та світі. Відтак, однією з найважливіших проблем забезпечення високоякісної мовної комунікативної підготовки майбутніх викладачів англійської мови (далі – МВАМ) є підвищення рівня володіння ними навичками адекватного просодичного оформлення англомовної комунікації і навичками кодування та декодування просодичних засобів передавання модальних відношень в англомовній комунікації.

Вивченню просодичних особливостей мовлення в реальних умовах комунікації і його ролі під час кодування та декодування мовленнєвих сигналів присвячено праці А.Й. Багмут, Л.Г. Беличенко, Т.О. Бровченко, Л.Р. Зіндера, Л.В. Златоустової, А.А. Каліти, Т.М. Корольової, О.П. Крюкової, Ю.В. Кузьменко, Р.К. Потапової, D. Brazil, G. Brown, J. Clark, G. Cook, M. Halliday, P. Roach, C. Yallop. На сучасному етапі розвитку мовознавства значну увагу приділено дослідженню проблеми просодичного оформлення модально-емоційних значень висловлювання (Т.М. Корольова, О.О. Котов, І.В. Красовська, N. Cook та ін.).

Інтерес вітчизняної лінгводидактики до проблем підготовки фахівців з іноземної мови, що відображено в дослідженнях О.Б. Бігич, С.Л. Бобир, Н.Д. Гальскової, Р.Ю. Мартинової, І.С. Мельник, С.Ю. Ніколаєвої, Н.К. Складенко, О.Б. Тарнопольського та інших науковців, позначає пріоритетність комунікативного та когнітивного аспектів навчання іншомовної комунікації.

Мета статті полягає у визначенні й обґрунтуванні принципів забезпечення ефективності процесу формування мовної компетенції з коректного просодичного оформлення модальних значень в іншомовному дискурсі, а також засобів їхнього впровадження.

Головна мета навчання іноземних мов у ВНЗ полягає у формуванні в студентів комунікативної компетенції, базою для якої є сформовані комунікативні навички та вміння. Основними комунікативними навичками та вміннями, релевантними для цього дослідження, є навички коректного просодичного оформлення модальних значень в усному англomовному спілкуванні (у монологічній і діалогічній формах); навички та вміння визначення на слух змісту автентичних іншомовних текстів різних жанрів і видів, що містять різноманітні модальні значення та становлять одночасно джерело різноманітної інформації та засіб оволодіння нею; уміння використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови, розглядаючи його як засіб усвідомленого оволодіння індивідуальним мовленням (далі – ІМ); уміння використовувати інтонаційні засоби спілкування за умови дефіциту інших мовних засобів.

На сьогодні вже вирішено та розглянуто багато питань щодо навчання діалогічного мовлення (далі – ДМ), їм присвячені дисертації та монографії, серед них виділення та обґрунтування принципів навчання ДМ; система навчання ДМ; сфери комунікації, які визначають тематику й відбір належного мовного та мовленнєвого матеріалу для навчання ДМ; місце вправління під час навчання ДМ; етапність розвитку мовленнєвих умінь; функції та одиниці ДМ. Проте дослідники не приділяли достатньої уваги питанню навчання коректного просодичного оформлення модальних значень в усному англomовному спілкуванні (у монологічній і діалогічній формах), що є важливим у зв'язку із соціальним замовленням суспільства на підготовку висококваліфікованих викладачів англійської мови.

Відповідно до мети і завдань цього дослідження було виділено такі принципи навчання:

- принцип єдності системи вправ для відпрацювання просодичного оформлення модальних значень в іншомовному дискурсі з іншими системами вправ, які використовуються під час навчання студентів іноземних мов;
- принцип відповідності змісту вправ меті навчання;
- принцип зумовленості просодичних засобів, яких навчають, конкретними ситуаціями спілкування;
- принцип використання просодичних засобів в іншомовному дискурсі з урахуванням соціолінгвістичного та психолінгвістичного аспектів сприйняття та породження мовлення;
- принцип інтеграції з рідною мовою.

Ці принципи було визначено на основі аналізу сучасної лінгводидактичної наукової літератури [1; 3; 5–7] та висновків, отриманих внаслідок проведення фонетичного дослідження.

Принцип єдності системи вправ, призначених для опанування студентами просодичного оформлення модальних значень іншомовних висловлювань, з іншими вправами, що використовуються під час навчання студентів факультету іноземних мов англійської мови, базується на тому, що ця система вправ повинна бути частиною загальної системи вправ з вироблення іншомовної комунікативної компетенції студентів – майбутніх викладачів. Цей принцип є важливим тому, що не існує системи вправ і відповідних навчальних матеріалів, призначених для підготовки майбутніх викладачів коректно просодично оформлювати модальні значення в іншомовному дискурсі.

Цей принцип відображає необхідність формування комунікативної компетенції в студентів, які вивчають іноземну мову як спеціальність, у комплексі, при врахуванні взаємовпливу та взаємодоповнення різних лінгвістичних, пара- та екстралінгвістичних факторів під час актуалізації змісту висловлювання та властивих йому емоційно-модальних конотацій. Завдяки дотриманню цього принципу система вправ, покладена в основу підготовки студентів – МВАМ, становить єдність, складовими якої є підсистеми вправ, спрямовані на формування та розвиток навичок і вмінь, необхідних студентам для професійного становлення. Застосовуючи принцип, що обговорюється, проводиться навчання студентів не тільки коректного просодичного оформлення комплексу модальних значень у англійському мовленні, а й відпрацьовується відповідний лексико-граматичний матеріал; студенти також навчаються толерантного ставлення до своїх колег під час спілкування й етики поведінки при комунікації.

Принцип відповідності змісту вправ меті навчання відображає спрямованість використовуваних завдань у розробленій системі вправ на досягнення мети з підготовки майбутніх викладачів англійської мови. Врахування цього принципу в кожній підсистемі вправ зумовлене необхідністю системного підходу до формування досліджуваних навичок студентів, оскільки розвиток фонематичного слуху людини – складний процес, що потребує часу та багатьох зусиль як з боку викладача, так і з боку студента. Ефективність процесу формування навичок і вмінь студентів значною мірою залежить від кваліфікованого підходу викладача до процесу викладання ІМ: використання певних методів і прийомів, особливості загальної організації занять, вміння враховувати індивідуальні особливості людини (психологічні, фізіологічні тощо).

Ступінь сформованості фонематичного слуху студента може виявлятися як на рівні сформованості навичок говоріння, так і на рівні навичок аудіювання; має особливе значення на всіх етапах навчання й роль викладача – визначення рівня сформованості вказаних навичок у кожного зі студентів і розробка плану його подальшої професійної підготовки. В аудиторії викладач також спостерігає за вмінням слухача концентрувати увагу на об'єктах процесу навчання; особливі труднощі при цьому викликає саме просодичне оформлення мовлення, оскільки головне зусилля комуніканта зосереджено на передаванні змісту висловлювання (тобто застосуванні ле-

кско-граматичних засобів іншомовного мовленнєвого відрізка), а не на коректному застосуванні інтонаційних характеристик оформлення фрази. На сучасному етапі технічне обладнання забезпечує можливість наочно продемонструвати тому, хто навчається, особливості інтонаційних змін у висловлюванні. Незважаючи на це, засвоєння іншомовної просодичної організації мовлення взагалі та просодичних моделей передавання модальних значень зокрема, становить одне із найбільш складних завдань формування мовленнєвої компетенції.

Саме тому на перший план висувається проблема забезпечення відповідності змісту тренувальних завдань меті навчання, що відбувається на кожному етапі.

Процес засвоєння дистинктивних просодичних параметрів іноземної вимови починається з розпізнання та коректного відтворення еталонних інтонаційних моделей, за допомогою яких передаються окремі компоненти функціонально-семантичних полів емоційно-модальної сфери. При цьому всі складові просодії (мелодична, динамічна та темпоральна) є суттєвими параметрами, що впливають на змісторозрізнявальну функцію інтонації. Особливе значення у розрізненні просодії модальності мовлення має також фразовий наголос (синтагматичний, логічний та емоційний), зокрема вміння слухачів диференціювати й коректно інтерпретувати варіативність кількісних характеристик різноманітних типів фразового наголосу, а також можливості збігу різних його типів в одному висловлюванні.

Під час підготовчої роботи з вироблення навичок і вмінь просодичного оформлення модальних значень в іншомовному мовленні необхідно звернути увагу на формування активного та пасивного словникового запасу кожного зі студентів, оскільки введення нового лексичного матеріалу наявне на кожному занятті. Індивідуальний підхід до кожного студента спрямований не тільки на виявлення словникового запасу студентів, а й на врахування сформованої в них картини світу мови, що вивчається.

Під час виконання тих чи інших вправ в аудиторії, спрямованих на вироблення навичок передавання модальних значень іншомовного висловлювання за допомогою ПЗ, викладач має виходити з пріоритетності розвитку мотиваційної сфери людини, розвитку її пізнавального інтересу, стимулюючи бажання працювати як в аудиторії під керівництвом викладача, так і вдома при виконанні самостійної роботи над матеріалом, що вивчається.

Принцип зумовленості просодичних засобів вираження модальних значень конкретними ситуаціями спілкування зумовлений особливостями кодування та декодування просодичних засобів майбутніми викладачами англійської мови в умовах штучного мовного оточення. Кожна підсистема вправ професійної підготовки студентів ураховує цей аспект. Усі завдання, націлені на виховання культури мовлення та культури вимови майбутніх викладачів, передбачають не тільки формування, а й вдосконалення техніки мовлення майбутніх фахівців: розвиток артикуляційного апарату студента, вироблення дикції, розвиток мовленнєвого дихання та якісних харак-

теристик мовлення, актуалізації змісту англомовного висловлювання. При цьому необхідно враховувати, що формування навичок коректно просодично оформлювати модальні значення англійською мовою тісно пов'язане із загальними навичками безакцентного користування інтонацією іншомовного мовлення (за рахунок варіювання характеристик тембру, темпу, пауз, ритму, мелодики та фразового наголосу), котре сприяє вмінню висловити свої думки та продемонструвати свій настрій і намір у конкретних ситуаціях спілкування.

Усе це в умовах штучного мовного оточення зумовлює необхідність широкого використання еталонів автентичного мовлення, для створення яких проведено спеціальне фонетичне дослідження. Результатами фонетичного дослідження доведено, що просодичне аранжування іншомовних текстів зумовлюється не тільки їхньою прагматичною спрямованістю, особливостями композиційної та логіко-семантичної структури, а й характером і ступенем емоційно-модального забарвлення висловлювань. З урахуванням якісних характеристик, отриманих внаслідок аудиторського аналізу досліджуваного матеріалу, та кількісних характеристик, отриманих унаслідок інструментального аналізу усного іншомовного мовлення, було виконано лінгвістичну інтерпретацію результатів фонетичного дослідження, визначено специфіку реалізації компонентів просодичної системи мови в досліджуваних текстах. Це надало можливість створити еталони просодичної структури відповідних мовленнєвих одиниць, що використовуються носіями мови при актуалізації змісту емоційно та модально маркованого англомовного дискурсу з урахуванням взаємодії різнорівневих лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів. Надалі саме ці еталони були використані для створення системи вправ і розробки методики підготовки студентів коректно просодично оформлювати ІД з метою навчання майбутніх викладачів актуалізації змісту емоційно насиченого англомовного висловлювання.

Формування навичок актуалізації модальних відношень в англомовному висловлюванні у МВАМ відбувається під час цілеспрямованого та систематичного навчання особливостей слухового сприйняття просодичних засобів мови на рівні аудіювання та їхньої репрезентації в діалогічному та монологічному мовленні. Такі вчені, як Т.О. Ладиженська, М.Р. Львов пов'язують формування виразності мовлення із засвоєнням правил і навичок виразної вимови [4]. Враховуючи той факт, що майбутні викладачі англійської мови мають бути підготовлені до виконання завдань, спрямованих на передавання почуттів, настрою, ставлення до змісту того, що висловлюється, за допомогою ПЗ (поряд з лексико-граматичними та стилістичними засобами), робота над опануванням механізмів взаємокомпенсації та взаємовпливу, а також доцільності використання різнорівневих лінгвістичних засобів передавання модально-емоційної інформації у конкретних умовах комунікації має особливе значення.

Принцип використання просодичних засобів в іншомовних висловлюваннях з урахуванням соціолінгвістичного та психолінгвістичного аспектів

сприйняття та породження мовлення реалізується у формуванні навичок майбутніх викладачів орієнтуватися на соціальний статус мовця (підпорядкованість, домінування), його емоційний стан (збудженість, байдужість, агресивність, втома та ін.), вікові й індивідуальні особливості (чіткість вимови, фізичний стан, дефекти мовленнєвого апарату тощо), професійні особливості мовця (виявляється у використанні різноманітних пластів лексики та граматичних форм) при кодуванні та декодуванні ПЗ, які актуалізують модальне значення висловлювання. Важливим аспектом навчання є вміння майбутніх викладачів орієнтуватися в культурних аспектах життя країни, мова якої вивчається. Цей принцип відображено в усіх завданнях розробленої системи вправ. Існує необхідність найдетальніше розглянути саме такий принцип, оскільки він у цьому дослідженні більшою мірою відображає закономірності породження англійського мовлення носіями мови.

Професійна підготовка майбутніх викладачів ІМ взагалі й навчання особливостей використання просодії модальних відношень, зокрема, – дуже складне завдання. Викладач має брати до уваги те, що становлення професіонала – процес безперервний, який характеризується декількома стадіями. Кожна стадія заснована на закономірностях психофізіологічного розвитку особистості людини, які викладач ВНЗ бере до уваги при реалізації завдання. Прагнення до характерної для цієї вікової групи діяльності сприяє процесу навчання ІМ. У нашому випадку вікові особливості студентів зумовлюють використання сукупності таких умов навчання іноземної мови, як: тип знань, які опановує студент; спосіб засвоєння знань; система вимог, що ставляться до студента; тип діяльності, яку опановує студент; сутність відносин з оточенням та рівень розвитку психічної структури особистості. З огляду на вищезазначене постає необхідність вивчення проблеми психологічних особливостей навчання іноземних мов взагалі та проблеми навчання їхньої просодії модальних відношень, зокрема.

Необхідність застосування диференційного підходу до студентів на заняттях з англійської мови зумовлена врахуванням їхніх психологічних особливостей, рівня розвитку пам'яті, мислення, уваги й особистісних рис індивіда. Пошук шляхів індивідуалізації роботи зі студентами спирається на результати систематичного вивчення їхньої особистості шляхом спостережень, аналізу навчальної діяльності, трудової активності, ставлення до процесу навчання, працездатності тощо. Увага до зазначеного вище приведе до підвищення ефективності процесу навчання іноземних мов взагалі та до підвищення ефективності процесу навчання просодичних засобів, зокрема.

Диференційний підхід у навчанні просодії модальних значень також виявляється у визначенні обсягу та складності завдань, які виконують студенти, наданні їм більшого або меншого ступеня самостійності, творчої активності під час виконання завдань з вироблення навичок актуалізації модальних значень засобами просодії в іншомовному висловлюванні, у заохоченні одних слухачів і підвищенні вимог до інших. Особливу складність

становить застосування індивідуального підходу до студентів, які виявляють інтерес до процесу навчання, але відчують при цьому труднощі, викликані особливостями рівнів розвитку психічних процесів.

При реалізації принципу диференційного підходу під час навчання студентів молодших курсів слід враховувати рівень розвитку короткочасної та довготривалої пам'яті, яка виявляється під час сприйняття предмета навчання (у цьому випадку – елемента просодичної системи мови) та його часткового або повного відтворення через короткий (чи тривалий) проміжок часу. Наприклад, деякі студенти здатні повністю відтворити інтонаційний малюнок фрази, яка була тільки одноразово реалізована викладачем, для іншого студента існує необхідність кількаразового повторення одного й того самого мовленнєвого відрізка спочатку частинами, і тільки потім як єдиного цілого.

Викладач має визнати пріоритетність мотиваційного розвитку студента, пропонуючи учням виконувати ті чи інші вправи, спрямовані на вироблення просодичних навичок передавання модальних значень іншомовного висловлювання. Мотивація включає комплекс дій, що сприяють підвищенню ефективності навчання у ВНЗ; сюди входять такі заходи з боку викладача, як розвиток пізнавального інтересу студента, стимулювання бажання працювати на повну міру, як в аудиторії, так і під час самопідготовки.

Принцип інтеграції з рідною мовою під час навчання студентів просодичних засобів модальних відношень зумовлений необхідністю відокремлення просодичних засобів передавання модальних відношень, спільних і різних для двох мов, що зіставляються (рідної – української й іноземної – англійської). У методиці викладання іноземних мов існує думка, що краще та легше засвоюються ті елементи іноземної мови, які мають відповідні кореляти в рідній мові. Урахування цього принципу під час створення системи вправ дає можливість проілюструвати особливості варіювання засобів просодичної системи мови під час пошуку відповідностей між українською мовою й іноземною.

Висновки. Розглянуті принципи навчання студентів коректно застосовувати просодичні засоби передавання модальних значень та їхніх комплексів в іншомовному дискурсі діалогічного та монологічного характеру покладено в основу розробки системи вправ та методики підготовки майбутніх викладачів англійської мови до професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Климов Е.А. Общая психология. Общеобразовательный курс : [учеб. пособие для вузов] / Е.А. Климов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 511 с.
2. Крючков Г. Болонський процес як гармонізація Європейської системи вищої освіти // Іноземні мови в навчальних закладах. – К. : Педагогічна преса, 2004.
3. Кузьменко Ю.В. Методика формування соціокультурної компетенції учнів основної школи в процесі навчання англійського діалогічного мовлення : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / Ю.В. Кузьменко. – К., 2007. – 186 с.
4. Ладыженская Т.А. Живое слово: Устная речь как средство и предмет обучения / Т. А. Ладыженская. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.

5. Плахотник В.М. Теоретичні основи навчання іноземних мов на початковому етапі в середній школі (дидактико-методичний аспект) : дис. доктора пед. наук у формі наукової доповіді : 13.00.01, 13.00.02 / В.М. Плахотник. – К., 1992. – 52 с.

6. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : [навчальний посібник] / О.Б. Тарнопольський. – К. : ІНКОС, 2006. – 248 с.

7. Теоретические основы методики обучения иностранным языкам в средней школе / [под ред. А. Д. Климентенко, А. А. Миролюбова]. – М. : Педагогика, 1981. – 456 с.

Юхимец С.Ю. Принципы обеспечения эффективности процесса формирования языковой компетенции по корректному просодическому оформлению модальных значений в иностранном дискурсе

Статья нацелена на определение и обоснование принципов обучения просодическому оформлению модальных значений в английском языке будущими преподавателями иностранных языков. Рассмотрены и охарактеризованы основные принципы, необходимые для обеспечения эффективности процесса обучения будущих преподавателей английского языка просодическим средствам передачи модальных значений в устном англоязычном общении (в монологической и диалогической формах).

Ключевые слова: принципы, корректное просодическое оформление, модальные значения, будущие преподаватели иностранных языков.

Yukhimets S. The principles of efficiency of the formation of linguistic competence in the correct prosodic design of modal values in the foreign discourse

The article focuses on the problem of the pedagogical foundations contributing to the effective work at prosody execution in English utterances. The author considers and characterizes the main ways and means of effectiveness in developing attitudinal prosody skills in the second language oral speech of the becoming English language teachers.

Key words: pedagogical foundations, prosody, attitudes, attitudinal prosody, becoming English language teachers.